

Етничке тензије у Југославији средином седамдесетих година. Појединачни примери¹

АПСТРАКТУМ: У чланку се анализирају документа из фонда Кабинет Председника Републике, која су похрањена у Архиву Југославије. Ради се о извештајима Савезног секретаријата за унутрашње послове из средине седамдесетих година прошлог века у којима се, поред осталог, разматрају бројни примери етнички мотивисаних инцидената. Ови примери се интерпретирају као показатељ да су националне тензије у Југославији седамдесетих година захватиле шире слојеве југословенског становништва.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Југославија, национално питање, Албанци, Хрвати, Срби

У домаћој историографији је јасно регистровано убрзано отварање националног питања у Југославији почетком шездесетих година прошлог века. У овом процесу важно место заузимала је седница Извршног комитета Централног комитета Савеза комуниста Југославије, одржана марта 1962. године, на којој су се испољиле значајне разлике у гледиштима кључних фигура ондашње југословенске политике на будућност југословенске федерације.² Национално питање затим долази на дневни ред 8. конгреса СКЈ, одржаног децембра 1964. у Београду, на којем је посебно осуђена теза о преживелости нација и потреби стварања јединствене југословенске нације. Такве идеје су у резолуцији усвојеној на овом партијском скупу окарактерисане као „израз бирократског централизма и унитаризма“, чиме је дат сигнал за даљу (кон)федерализацију Југославије.³ Две године касније дошло је до својеврсног обрачуна са тврдом, како се истицало, „бирократско-догматском струјом у српском руководству“ (Брионски пленум).⁴ Српско-хрватски спор покренуће се

- 1 Рад је део пројекта *Традиција и трансформација – историјско наслеђе и национални идентитети у Србији у 20. веку* (47019), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.
- 2 *Početak kraja SFRJ: Stenogram i drugi prateći dokumenti proširene sednice Izvršnog komiteta CK SKJ održane 14–16. marta 1962. godine*, priredio Miodrag Zečević, Beograd 1998.
- 3 Branko Petranović, Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918–1988. Tematska zbirka dokumenata*, Beograd 1988, 1094–1097.
- 4 Милан Пиљак, „Брионски пленум 1966. године. Покушај историографског тумачења догађаја“, *Токови историје*, 1/2010, 73–95; *Четврта седница ЦК СКЈ – Брионски пленум*

на нивоу језичких дебата,⁵ док ће маспок још више радикализовати стање у Хрватској. Демонстрације Албанаца на Косову и у Македонији 1968. године најавиле су отварање албанског питања у Југославији.⁶

Ескалација националних тензија није се очитовала само на нивоу политичких елита југословенских република и покрајина. Отварање националног питања у Југославији, које постаје све приметније почетком шездесетих година, преносило се рапидно на ниже слојеве југословенског друштва, подривајући темеље идеје „братства и јединства“.

Центрифугалне тенденције у Југославији, које су постајале све приметније крајем шездесетих и почетком седамдесетих година, убрзо су добиле конституционални епилог. Уставни амандмани и, на крају, устав СФРЈ из 1974. године убрзали су процес „федерирања“ југословенске федерације.⁷ Овај процес се, како су догађаји убрзо показали, тиме није зауставио. Само деценију и по после доношења последњег југословенског устава СФРЈ је ушла у финалну етапу процеса дезинтеграције, који је кулминирао војним конфронтацијама деведесетих година.

Испољавање међунационалних нетрпељивости и јачања националних сентимената код југословенских народа „на терену“ није пролазило испод радара југословенских безбедносних институција. Оне су пажљиво пратиле манифестације оваквих тенденција у свакодневном животу „обичних људи“ широм Југославије. О томе су редовно обавештавале своје надређене, укључујући и југословенског партијског и државног лидера Јосипа Броза Тита. Управо у билтенима које је Савезни секретаријат за унутрашње послове припремао за Броза проналазимо велики број примера из свакодневног живота у Југославији који илуструју напетост међунационалних односа у Југославији средином седамдесетих година. Ови документи садрже и информације о судском процесуирању оваквих појава, што указује на покушаје режима да обузда такве тенденције. На наредним страницама приказаћемо више случајева испољавања појачаних националних сентимената који, по нашем мишљењу, показују сву сложеност националног питања у Југославији седамдесетих година. Овакве појединачне примере класификовали смо према припадности одређеној етничкој групацији.

нум, приредио Јован П. Поповић, Београд 1999.

- 5 Слободан Селинић, *Србија и језички сукоб у Југославији 1967*, Београд 2017.
- 6 Predrag J. Marković, „Služba državne bezbednosti i albanske demonstracije na Kosovu 1968. godine: jedan dokument“, *Istorija 20. veka*, 1–2/1999, 169–180.
- 7 B. Petranović, M. Zečević, *n. d.*, 1140–1146, 1182–1187.

Албанци

Југословенске безбедносне службе су често информисале председника Тита о стању на Косову, односно о илустративним примерима јачања албанских националних осећања, од којих су неки били екстремни, па је на њих држава реаговала активирањем свог репресивног апарата. Крајем новембра 1974. федерална Служба државне безбедности, односно југословенски Савезни СУП известили су Тита о „непријатељској делатности са позиција албанског иредентизма“, односно о окончању истраге о групи петорице Албанаца оптужених због „основане сумње да су извршили кривична дела угрожавања територијалне целине и независности земље, као и кривична дела удруживања против народа и државе“. Радило се о групи из косовског академског миљеа, коју су чинила четири студента из Приштине и један наставник албанског језика из Обилића. У документу је наведено да је њихова „непријатељска активност“ била примећена још 1969. године. Чланови групе су оптуживани да су „илегално и организовано деловали са позиција албанског иредентизма и међу становништвом, нарочито омладином, стварали незадовољство ради придобијања за непријатељску активност и ширење групе која је требало да представља претходницу будуће партије ’која ће повести народ у борбу за уједињење Косова са Албанијом’.” Група је настојала да се омасови стварањем „тројки“, а конспиративност је требало да буде потпомогнута коришћењем псеудонима. Растурала је „непријатељске памфлете“ на Приштинском универзитету и у неколико других градова на Косову. Приликом претреса стана једног од ухапшених чланова групе пронађено је више пропагандних материјала, попут текста под насловом „Косово неће поклекнути пред београдском кликом.“⁸

У истом документу износи се да је Служба државне безбедности поново регистровала активност „албанског националисте“ и „књижевника из Приштине“ Адема Демаћија. Он је, после повратка из затвора у којем је провео десет година као организатор групе „Револуционарни покрет за ослобођење Косова“, најавио „поновну непријатељску ангажованост“.⁹

Два месеца касније Служба државне безбедности поново је известила Тита о активностима екстремних Албанаца на Косову и у Македонији. С тим у вези наведена је кривична пријава поднета против ЖК, Албанца из Новог Села (општина Вучитрн) због, поред осталог, напада на југословенски „самоуправни систем“, вређања Јосипа Броза Тита, јавно изречених тврдњи да „Албанци немају иста права као остали југословенски народи“. У истом

8 Архив Југославије (АЈ), фонд Кабинет Председника Републике (КПР), 837, II-5-d, Информација Службе државне безбедности (из билтена ССУП-а „Актуелне информације“ бр. 64), 27. новембар 1974.

9 Исто.

документу наведене су прекршајне казне изречене против двојице косовских Албанаца на 60, односно 45 дана затвора, због тога што су на јавном месту „величали Енвера Хоџу и политику НР Албаније“, те да су због сличних испада још две особе са Косова изведене пред судију за прекршаје. СДБ је известила југословенског председника и о успеху македонских безбедносних служби у идентификовању тројице Албанаца који су претходне године у Скопљу „исписивали непријатељске пароле са проалбанских позиција и упућивали анонимна писма иредентистичке садржине републичким руководиоцима“.¹⁰

Савезни СУП је крајем маја 1975. известио Брозов кабинет о отварању истраге против АЈ, Албанца из Прешева, који је растурао летке „иредентистичке садржине“ у Прешеву и Гњилану. Он је и раније био познат по „непријатељским иступањима са позиција албанског национализма и иредентизма“.¹¹ Крајем исте године у кабинет председника републике стигла је информација о наставнику из Приштине КК (Албанец), који је „непријатељски коментарисао“ хапшења Албанаца због растурања летака „иредентистичког садржаја“. Наставник КК је протествовао против тих хапшења истичући да су процес монтирала Срби и Црногорци „који раде у покрајинским органима гоњења, с циљем да онемогуће даљу афирмацију албанског живља“.¹² Априла 1976. Брозов кабинет је обавештен о хапшењу тројице косовских Албанаца, ученика приштинске гимназије, због штампања и дистрибуирања „летака иредентистичке садржине“ у гимназији и средњошколском центру у Приштини.¹³ Само месец дана касније ССУП је известио о два етнички мотивисана испада Албанаца. Радило се тезама декана пољопривредног факултета у Приштини, који је „отворено нападао политику братства и јединства“ и критиковао политички естаблишмент због „неравноправног положаја припадника албанске народности“. С друге стране, пренета је и информација о сеоском наставнику, Албанцу из околине Прешева, који је истицао предности албанског система у односу на југословенски и изјављивао да је на челу организације која ради на присаједињењу Косова Албанији.¹⁴

Маја 1977. у билтену ССУП-а наведено је неколико „иступања са позиција албанског иредентизма“. Ту проналазимо информацију о наставнику Албанцу и његовом брату, из једног села у општини Призрен, који су глорификовали ситуацију у Албанији наглашавајући да Косово стагнира и да је

10 АЈ, 837, II-5-d, Информација Службе државне безбедности (из билтена ССУП-а), 30. јануар 1975.

11 АЈ, 837, II-5-d, Из информације Савезног секретаријата за унутрашње послове, 29. мај 1975.

12 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 160, 10. децембар 1975.

13 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 171, 23. април 1976.

14 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 172, 19. мај 1976.

остављено „на милост и немилост других република“. Наведен је и „непријатељски иступ“ шефа милицијске станице из Косова Поља, Албанца, који је истицао да Косово мора бити република, односно да се мора припојити Албанији, те да је „доста било чекања и владавине Срба“. Бивши судија Општинског суда у Приштини је, према подацима југословенских обавештајаца, своје проалбанске тезе заснивао на тумачењу историје Косова, према којем су на том простору „још од Илира живели Албанци, а не Срби или Црногорци“. Својим сународницима овај албански судија препоручивао је ослањање на њихову матицу – НР Албанију.¹⁵

Хрвати

Кабинет председника Републике је седамдесетих година био обавештаван и о етнички мотивисаним испадима Хрвата. Тако је маја 1974. ССУП известио о нередима на утакмици Хајдука и Црвене звезде у Сплиту, одиграној 1. маја те године. Том приликом је, према полицијским изворима, дошло до туче између навијача Хајдука и око 40 војника-навијача Црвене звезде. Епизод туче је био око двадесет лакше повређених војника и грађана. Навијачи Хајдука су повицима „Цигани, Цигани“ испровоцирали одређен број војника који су узвратили на провокације, наведено је у документу ССУП-а. Против војника су предузете дисциплинске мере, док је пет навијача Хајдука упућено судији за прекршаје. Један од њих је носио заставу Хајдука „без социјалистичког обележја“.¹⁶

Исте године Служба државне безбедности известила је о намери херцеговачких фрањеваца да подигну споменик калуђерима самостана Широки Бријег, који су у Другом светском рату погинули „борећи се на страни окупатора“. У самостану се, према подацима СДБ, окупљају „поједини националисти из Загреба и Сплита“. Југословенски обавештајци су „радили на потпунијем расветљавању ове акције херцеговачких фрањеваца“, у циљу осујећивања изградње тог споменика.¹⁷

Јануара 1975. године, савезна Служба државне безбедности је констатовала да се „непријатељска делатност са позиција хрватског национализма“ највише примећивала у Загребу, у деловима Далмације (Задар, Сплит, Имотски), у долини Неретве и у Славонији (Винковци, Ђаково, Славонска Пожега, Славонски Брод, Подравска Слатина и Вуковар). „Главни носиоци националистичке активности“ у Хрватској су били „идејни протагонисти масовног

15 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 193, 4. мај 1977.

16 АЈ, 837, II-5-d-2, Мере служби безбедности поводом акције „Јединство 74“, 23. мај 1974.

17 АЈ, 837, II-5-d, Информација Службе државне безбедности – Из билтена ССУП-а бр. 62, 17. јул 1974.

покрета“, односно „фракционашка група бивших руководиоца, њихове везе и следбеници, лица окупљена око укинутих и других публикација националистичког карактера и следбеници 'покрета хрватских свеучилиштараца'”, наводи се у документу. Носиоци хрватског национализма су полазили од тезе да је маспук био преурађен, односно да треба сачекати прави тренутак, те да је потребно радити на „одржавању континуитета покрета и гајењу његовог духа и свести“.¹⁸

Служба државне безбедности је идентификовала и одређене медијске и интелектуалне кругове у којима су деловали хрватски десничари. Споменути су утицајни појединци у уредништвима часописа *Енциклопедија модерна*, *Разлог* и *Форум*, издавачке организације Знање, Школска књига, Отокар Кершовани, затим Радио-телевизија Загреб, Друштво књижевника Хрватске, Загребачки универзитет, као и поједина предузећа. Регистрована је и повезаност „националиста“ са „непријатељски оријентисаним лицима из редова клера“.¹⁹

У документу ССУП-а из априла 1977. изнета је занимљива информација која баца светлост на однос хрватских десничара према косовском питању. Наведен је случај студента Факултета политичких наука у Загребу ЗФ (Хрват), који је у разговору са студентима Албанцима истицао да „Косово треба да појача своје односе са Албанијом, којој и припада“, подвлачећи да ће у томе косовски Албанци имати „нашу (хрватску – П. Д.) подршку“.²⁰ У билтену ССУП-а из септембра 1977. наведен је још један десничарски иступ у хрватској академској заједници. Овог пута се радило о професору Филолошког факултета у Загребу, из маспоковског миљеа, који је на научном семинару у Скопљу изјавио да „Југославија нема никакве изгледе да опстане, односно да се Хрватска и друге републике морају борити за своју независност.“ Говорећи о обрачуну са маспоком у Хрватској овај професор је нагласио да су ту „настрадали најбољи хрватски кадрови“.²¹

Против „десних скретања“ у Хрватској држава је примењивала и репресивне мере. Средином 1978. године је, према информацији савезног СУП-а, у Загребу „пресечена делатност једне илегалне непријатељске групе од 13 лица која је деловала са позиција сепаратизма и национализма“. За ову групу се тврдило да је одржавала везу са екстремном емиграцијом и растурала пропагандни материјал. Поједини припадници групе су пледирали за агресивније методе борбе, попут диверзија и атентата. Против петорице припадника гру-

18 АЈ, 837, II-5-d, Информација Службе државне безбедности – Из билтена ССУП-а бр. 65, 6. јануар 1975.

19 Исто.

20 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 192, 13. април 1975.

21 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 205, 23. септембар 1977.

пе поднете су кривичне пријаве Окружном јавном тужилаштву у Загребу, док су против преостале осморице поднете пријаве за покретање прекршајног поступка.²² За припаднике ове групе се тврдило да потичу из породица које су углавном у време Другог светског рата биле на пораженој страни, односно које су „у послератном периоду исказивале свој непријатељски став према поретку у земљи“. Код готово свих чланова групе је „била наглашена клерикална компонента“, односно већина њих је завршила средње верске школе, похађала католички богословски факултет или Институт за теолошку културу лаика.²³

Према информацијама југословенског СУП-а група је имала велике амбиције. Намера им је била повезивање са екстремном хрватском емиграцијом, као и оснивање ћелија на факултетима и у студентским домовима у циљу борбе за „решење хрватског питања и стварање самосталне државе Хрватске“. У оквиру те борбе подразумеване су и најрадикалније активности, попут атентата.²⁴

Паралелно са овим процесом покренут је кривични поступак против четири особе у Сплиту, које су, наводи се у документу ССУП-а из јуна 1978, деловале „са националистичких позиција“. Код њих је пронађен пропагандни материјал добијен од хрватске екстремне емиграције. Они су те материјале умножавали у Оцеанографском институту у Сплиту, са намером да их даље дистрибуирају.²⁵

Срби

Федерални безбедносни органи су средином седамдесетих година пратили и десне појаве међу српском популацијом. Према наводима у извештају савезне Службе државне безбедности из јануара 1975, „националисти у СР Србији и даље нападају политику Савеза комуниста у области националних односа и равноправности народа и народности, истичу угроженост српства и његове културе од стране других нација и за такво стање окривљују политику СК која се – како истичу – води против интереса српске нације“. При том се посебно апострофирала политика „којом се жели оптужити Србија за све“.²⁶

У документу федералне Службе државне безбедности посебно место је дато активностима, како се наводи, „групе екстремних националиста

22 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 10, 19. јун 1978.

23 Исто.

24 Исто.

25 Исто.

26 АЈ, 837, II-5-d, Информација Службе државне безбедности – Из билтена ССУП-а бр. 65, 6. јануар 1975.

– књижевника“ из Београда – Добрице Ћосића, Жике Стојковића, Борислава Михајловића Михиза, Душана Радовића, Бранка В. Радичевића и других. Наведен је њихов критички однос према младим српским писцима, односно незадовољство „њиховом идејном оријентацијом и мотивима“. У том кругу се говорило да се млади српски писци баве „свим и свачим, само не Србијом, њеном садашњом и будућом судбином“. Као екстремни националиста означен је и Павле Ивић, а доказ његовог радикализма биле су позитивне оцене његове књиге *Српски народ и његов језик* од стране „екстремне српске емиграције“.²⁷

Крајем 1975. године ССУП је известио Кабинет председника Републике о „непријатељским иступањима појединаца“, наводећи неколико примера испада „са позиције српског национализма“. Изнет је пример Веселина Савића, управника Неуропсихијатријске клинике у Београду, који је „вређао личност Председника Републике као кривца за судбину српског народа, чији је положај истоветан положају Украјинаца под Хитлером“. Инжењер геологије из Трепче, Србин, „непријатељски је коментарисао“ посету Махмута Бакалија неким местима на Косову, а осим тога „у кругу својих истомишљеника“ наглашавао је да су сви Хрвати били усташе. У истом документу наведен је пример адвоката из Суботице, Србина, који је говорио о „хаотичном стању у Југославији“ и глорификовао Александра Ранковића.²⁸

Неколико недеља касније Брозов кабинет је обавештен о изјавама референта филијале Завода „Црвена застава“ у Бору, у којима је он „грубо вређао личност Председника Републике и иступао са националистичких позиција“. Против њега је била подигнута кривична пријава.²⁹ Месец дана касније случај је добио судски епилог. Тада већ бившем референту Завода „Црвена застава“ у Бору окружни суд у Зајечару изрекао је казну затвора у трајању од 16 месеци „због почињених кривичних дела изазивања националне и верске нетрпељивости, мржње и раздора и повреде угледа државе, њених органа и представника“. Осуђени је током октобра и новембра 1975. „у више наврата иступао са великосрпских позиција“.³⁰ Репресивне мере примењене су и према пословођи на радилишту „Ибар-Лепенац“ код Косовске Митровице, који је приликом посете Сједињеним Државама дошао у контакт са четничком емиграцијом, док је по повратку у Југославију „непријатељски иступао против СФРЈ и покушао да растура пропагандни материјал“.³¹

27 Исто.

28 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 160, 10. децембар 1975.

29 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 162, 7. јануар 1976.

30 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 167, 19. фебруар 1976.

31 Исто.

Априла 1976, ССУП је известио Кабинет председника Републике о десничарским иступима двојице босанских Срба. Реч је о професору Педагошке академије у Бања Луци, који је „иступао са позиција српског национализма и на груб начин вређао политичке руководиоце СР БиХ“ и критиковао национални састав руководства у Бања Луци. За МС, васпитача у Казнено-поправном дому Зеница, такође се тврдило да иступа „са позиција српског национализма“, Хрвате назива усташама и износи тврдње да међунационални односи у Југославији нису добро решени.³²

Маја 1976, Савезни СУП је известио Кабинет председника Републике о десним иступима православног свештенства. Поменут је говор Јустина Поповића у Лелићу на помену поводом 20-годишњице смрти Николаја Велимировића, којом приликом је Поповић навео да „ми данас треба да будемо поклоници само богу, а не једном човеку“, те изједначио Николаја Велимировића са Светим Савом. Наведено је и писмо свештеника СПЦ из једног села у општини Смедеревска Паланка амбасади САД, у којем се он жали на третман верника СПЦ од стране власти и „атаковање на слободу вере нашег човека у нашој црквеној општини“.³³

Годину дана касније ССУП је регистровао још два слична иступа из милеа Српске православне цркве. Изнети су детаљи обраћања владике нишког (и актуелног патријарха Српске православне цркве) Иринеја Гавриловића у којем је он говорио о потреби очувања православља, указујући на демографску експанзију Албанаца: „Нишки владика Јеринер Гавриловић је указао на потребу довођења деце у цркву ’као што су то под Турцима чинили наши преци, који су упркос великим мукама успели да одрже своју православну веру’. Додао је да СПЦ данас ’постепено губи утицај’, као што и српска нација губи доминацију у Србији под притиском сталног пораста броја Албанаца на Косову, којима је циљ да бројчаном доминацијом остваре верску и политичку превласт у Србији.“³⁴

На потребу мобилизације Српске православне цркве и њених верника указао је и свештеник СПЦ из Пожеге: „Сада када су Срби на разне начине потиснути и када се на њих врше разни притисци Црква има посебну улогу у њиховој заштити. Српска нација је све више угрожена и ми морамо бити свесни таквих опасности и стављати се у заштиту својих интереса“. Он је у присуству педесетак особа наглашавао потребу „масовног окупљања на славама и другим приликама“, јер се „једино тако може очувати српство и православна вера“.³⁵

32 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 171, 23. април 1976.

33 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 172, 19. мај 1976.

34 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 196, 21. јун 1977.

35 Исто.

У другој половини седамдесетих година југословенски обавештајци су обавестили Брозов кабинет о још неким иступањима Срба „са националистичких позиција“. Тако је априла 1977. ССУП известио о јавно изнетим тезама професора Правног факултета у Приштини, Србина, да се албански студенти на Приштинском универзитету оцењују према блажим критеријумима. За Албанце је тврдио „да немају научну традицију, да су одскора добили своју азбуку, док Срби и Црногорци већ 150 година имају своје садашње писмо, па им је тиме омогућен културни и научни развој“.³⁶ Месец дана касније наведен је иступ сликара Милића од Мачве (Милић Станковић), који је приликом отварања изложбе својих слика у галерији Културног центра у Панчеву негодовао због чињенице да су називи неколико његових слика исписани на латиници: „Изјавио је да се имена места у Србији и на Косову могу писати само ћирилицом, да он већ пет година не гледа програм ТВ Београд због натписа латиницом и да ће енергично протестовати ако се обавештења на аутопуту за Ниш буду писала латиницом“.³⁷

Октобра исте године ССУП је изнео детаље о реаговању Танасија Младеновића на кампању против њега и Добрице Ћосића. Младеновић је приметио да се таква кампања води док се Тито истовремено састаје са Крлежом и Стевом Крајачићем, „који је шовинизам исповедао усред Јасеновца и јавно плувао по српском народу и српским гробовима“.³⁸

Муслимани и Македонци

Документи ССУП-а, односно савезне Службе државне безбедности, који су средином седамдесетих година долазили до кабинета Јосипа Броза Тита, садржали су и примере десничарских иступа Муслимана и Македонаца. Њих је, међутим, у овим документима било значајно мање него у случају Албанаца, Хрвата и Срба.

У информацији савезне Службе државне безбедности наведени су примери два Муслимана, обојица из Сарајева, који су се обратили редакцији листа *Препород*, гласилу Удружења верских службеника Исламске заједнице Илмија. Аутор потписан као ФД послао је молбу редакцији да му се објави чланак под насловом „Гдје нам је мјесто у образовању и културном преображају“, у којем истиче „да се у целој земљи, а посебно у СР БиХ, извршила асимилација муслиманског становништва, да је муслимански народ изгубио 'самог себе', као и свој понос, 'који нас је кроз векове чинио особеним'“. Аутор је у чланку подвукао „да се у култури, образовању и забавном програ-

36 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 192, 13. април 1977.

37 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 193, 4. мај 1977.

38 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 208, 20. октобар 1977.

му врши дискриминација према муслиманској деци“, поставивши питање: „Смијемо ли ми то шутке посматрати, зар ћемо цијели живот провести као статисти?“³⁹

Часопису *Препород* се обратио и инжењер из Сарајева писмом у којем је протествовао против чињенице да сарајевско *Ослобођење* „самовољно потискује турцизам, наводећи пример да у његовом огласном делу никада није била објављена ниједна сахрана грађана муслиманске националности користећи назив *џеназа*“.⁴⁰

Априла 1976. у информацији савезног СУП-а наведено је да помоћник директора Медицинског центра у Требињу „иступа са позиција муслиманског национализма“: „Недавно је као председник савета месне заједнице критиковао кадровску политику у општини, износећи да су у суду, тужилаштву и неким другим институцијама претежно запослени Срби.“⁴¹ У истом месецу јављано је о конфронтацијама омладине хрватске и муслиманске националности у Босни и Херцеговини, односно на подручју Горњег Вакуфа и Посушја. Забележено је да су Муслимани поручивали да „неће дозволити да им цуре плешу са Власима“.⁴²

У билтенима савезног СУП-а из средине седамдесетих година наилазимо на два примера десничарских иступа у СР Македонији. ССУП је маја 1975. пренео информацију да је у Скопљу поднета кривична пријава против Македонца ТК, који је тврдио да „македонско питање није решено“, односно да Македонија треба да се отцепи од Југославије.⁴³ Априла наредне године наведен је пример службеника Универзитетске библиотеке у Скопљу који „повремено иступа са позиција македонског национализма“, и поред чињенице да је већ био осуђен због таквог деловања.⁴⁴

Бројни примери етнички мотивисаних иступа у документима Савезног секретаријата за унутрашње послове који су средином седамдесетих година упућивани Кабинету председника Републике показују интензивно бављење југословенског безбедносног апарата овим проблемом, али и указују на значајно присуство националних тензија у социјалистичкој Југославији у том периоду. На основу ових примера уочљиво је да је национална еуфорија за-

39 АЈ, 837, II-5-d, Информација Службе државне безбедности – Из билтена ССУП-а бр. 62, 17. јул 1974.

40 Исто.

41 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 171, 23. април 1976.

42 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 170, 14. април 1976.

43 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а, 29. мај 1975.

44 АЈ, 837, II-5-d, Информације из билтена ССУП-а бр. 171, 23. април 1976.

хватала не само елиту већ и шире слојеве југословенског друштва. Тиме је у знатној мери припремљен терен за финале југословенске дезинтеграције, које ће уследити крајем осамдесетих и почетком деведесетих година прошлог века.